

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

ԹԵՄԱ՝ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏՈՂԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՍԱՆԵՐԻ ԾՆՈՂՆԵՐԻ (ՆՐԱՆՑ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ) ՀԵՏ՝
ՍԱՆԵՐԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ և ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒՄ

Հաստատություն՝ Երևանի h 2 մսուր-մանկապարտեզ

Դաստիարակ՝ Սուսաննա Գևորգյան

Ղեկավար՝ Ժաննա Ավետիսյան

2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ 1 ՆԱԽԱԴԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋՆԱՀԱՅԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	5
1.1 Ընտանիքի և մանկապարտեզի դերը երեխայի զարգացման հարցում	
1.2 Ընտանիքի ներգրավումը մանկապարտեզի կյանքին, տնային այցեր	
1.3 Ծնողական ժողովներ, առաջարկությունների արկղիկ	
1.4 Դրույթներ ծնողների հետ աշխատելու վերաբերյալ	
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	21
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	23

ՆԵՐՎՇՈՒԹՅՈՒՆ

«Դաստիարակի և ծնողի համագործակցության, փոխադարձ խնամքի և պատասխանատվության մեջ հսկայական ուժ կա »:

Տ.Ն. Դորոնովա

Ծնողների հետ համագործակցությունը վաղ մանկական և նախադպրոցական տարիքի երեխաների կրթական արդյունավետ ծրագրի անհրաժեշտ մասն է կազմում: Համագործակցության արդյունքում թե՛ ծնողը, թե՛ դաստիարակը արժեքավոր տեղեկություններ են ստանում երեխայի կարողությունների, հետաքրքրությունների, համակրանքների և հակակրանքների մասին:

Ժամանակակից տնտեսական իրավիճակի պայմաններում շատ ծնողներ իրենց երեխաների դաստիարակության ընտանիքի առաքելությունը փոխանցում են մանկապարտեզին: Երեխայի դաստիարակությունը սկսվում է ընտանիքում, և եթե ծնողները չեն համագործակցում մանկապարտեզի հետ՝ դաստիարակության խնդիրների լուծման գործում, ապա երեխայի անձի զարգացումը չի կարող լինել արդյունավետ: Նախադպրոցական տարիքում ձեռք բերված գիտելիքներն ու կարողությունները, բընավորության հատկանիշները աչքի են ընկնում բացառիկ ամրությամբ դառնալով երեխաների հետագա զարգացման հիմքը: Յուրաքանչյուր անհատի ճակատագիրը ձևավորվում է ծննդյան օրից: Ուստի պետք է արտակարգ հոգատարություն ու խընամք դրսևորել նրա նկատմամբ: Դրանում անգլխահատելի են մանկապարտեզի և ընտանիքի դերը: Ընտանիքը, ուր ապրում, կազմավորվում, հասակ է առնում երեխան, պետք է գտնվի բարոյական հաստատուն հիմքերի վրա, շրջապատը լինի կազմակերպված, օրինակելի, իսկ ծնողը այդ ամենի հսկիչ կարգավորողն է: Ծնողներն առաջին մանկավարժներն են: Նրանք պարտավոր են վաղ տարիքում դնել երեխայի անհատականության ֆիզիկական, բարոյական և մտավոր զարգացման հիմքերը: Դրան համապատասխան փոխվում է նաև նախադպրոցական ուսումնական հաստատության դիրքորոշումը ընտանիքի հետ աշխատելիս: Յուրաքանչյուր նախադպրոցական ուսումնական հաստատություն ոչ միայն դաստիարակում է երեխային, այլև ծնողներին խորհրդատվություն է տրամադրում երեխաների դաստիարակու-

թյան վերաբերյալ: Մանկապարտեզը և ընտանիքը պետք է գործեն համաքայլ և զուգահեռ, քանի որ այդ կապը ավելի նպաստում է երեխայի ճիշտ զարգացումը: Այս համագործակցությունը նախադպրոցական տարիքի երեխաների կրթական արդյունավետ ծրագրի անհրաժեշտ մասն է կազմում: Ծնողները մշտապես կարիք ունեն իմանալու մանկապարտեզի տեսակետը իրենց երեխայի մասին: Միևնույն ժամանակ մանկապարտեզը շահում է ծնողների՝ տվյալ բնագավառին իրազեկությունից և երեխայի դաստիարակության գործին նրանց ներդրումներից: Դրա շնորհիվ մանկավարժները հնարավորություն են ունենում հասնել երեխայի վարքի դրդապատճառների առավել համակողմանի պատկերացմանը: Համագործակցության արդյունքում ծնողը և դաստիարակը արժեքավոր տեղեկություններ են ստանում երեխայի կարողությունների, հետաքրքրությունների, համակրանքների և հակակրանքների մասին: Այս տեղեկատվությունը պետք է այնպես փոխանակել, որ այն լավագույնս ծառայի երեխայի շահերին: Ընտանիքի և մանկապարտեզի համատեղ խնդիրը երեխայի հայեցի դաստիարակությունն է, նրա հոգևոր աշխարհի հարստացումը, անձի ձևավորումը: Ընտանիքի և մանկապարտեզի միջև վստահելի, գործնական կապը ակնկալում է համամարդկային ու ազգային լավագույն հատկանիշների կրող, հասարակական ակտիվ գործիչ, բարեկիրթ մարդ-քաղաքացու դաստիարակություն :

Յուրաքանչյուր դաստիարակ ոչ միայն երեխաների դաստիարակն է, այլև ծնողների գործընկերը նրանց դաստիարակության գործում: Դաստիարակի և ծնողի միջև փոխգործակցության էական կողմն այն է, որ մանկապարտեզը ծառայում է, որպես դաստիարակչական աշխատանքների կազմակերպման կենտրոն և ազդեցություն է գործում ընտանեկան դաստիարակության վրա, ուստի անհրաժեշտ է հնարավորինս լավ կազմակերպել մանկապարտեզի և ընտանիքի փոխգործակցությունը երեխաների դաստիարակության համար:

Երեխայի կյանքի և դաստիարակության համար բարենպաստ պայմաններ ապահովելու, լիարժեք, ներդաշնակ անհատականության հիմքերը ձևավորելու համար անհրաժեշտ է ամրապնդել և զարգացնել մանկապարտեզի և ընտանիքի սերտ կապն ու փոխգործակցությունը:

Գլուխ 1. ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԾՆՈՂՆԵՐԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՅԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1.1 Ընտանիքի և մանկապարտեզի դերը երեխայի զարգացման հարցում

Նախադպրոցական մանկությունը եզակի ժամակաշրջան է մարդու կյանքում, երբ ձևավորվում և զարգանում է անձը: Մինևույն ժամանակ , սա այն ժամանակահատվածն է, որի ընթացքում երեխան լիովին կախված է շրջապատող մեծահասակներից՝ ծնողներից, դաստիարակներից: Հետևաբար այս տարիքում ոչ պատշաճ խնամքը, վարքային, սոցիալական և հուզական խնդիրները հետագայում հանգեցնում են ծանր հետևանքների և խիստ կարևոր է, որ այս տարիքում երեխայի խնամքը պատշաճ կերպով իրականացվի:

Ընտանիքն ու մանկապարտեզը երկու հասարակական հաստատություններ են, որոնք չեն կարող գոյություն ունենալ առանց իրար: Նրանց փոխազդեցությունը մնում է հիմնական խնդիրներից մեկը:

Նախադպրոցական ուսումնական հաստատության դաստիարակը պետք է աշխատի այնպես, որ ծնողը կարողանա հաղթահարել ավտորիտարիզմը, կարծրատիպերը և տեսնել աշխարհը երեխայի տեսանկյունից: Մեծերը պետք է հասնեն այն գաղափարին , որ երեխային չի կարելի համեմտել այլ երեխաների հետ: դաստիարակը պետք է կարողանա ծնողին ցույց տալ իր երեխայի զարգացման ուժեղ և թույլ կողմերը:

Ցանկացած նախադպրոցական ուսումնական հաստատության աշխատանքում հիմնականը սաների ֆիզիկական և մտավոր առողջության պահպանումն ու ամրապնդումն է, նրանց ստեղծագործական ու մտավոր զարգացումը:

Այս մեծ ու պատասխանատու աշխատանքը անհնար է ընտանիքից մեկուսացած, քանի որ ծնողներն իրենց երեխայի առաջին և գլխավոր դաստիարակներն են ծննդյան պահից սկսած և ամբողջ կյանքում: Ծնողներն պիտի հիշեն, որ մանկապարտեզը միայն օգնական է երեխայի դաստիարակության հարցում, և, հետևաբար նրանք չըպետք է ամբողջ պատասխանատվությունը զցցեն մանկավարժի վրա և հրաժարվեն ուսումնական գործընթացից:

Ընտանիքը եղել և մնում է անձի բարոյադաստիարակման հիմնական օղակն ու վը-
ճռական գործոնը: Ընտանիքից է սկսվում բարոյական դաստիարակման նախահիմ-
քերի կառուցումը: Երեխայի համար առաջին ու հիմնական սյունը ընտանիքն է: Ծը-
նողների յուրաքանչյուր լավ թե վատ ներգործություն , որոնք նույնիսկ կարող են չգի-
տակցվել երեխայի կողմից, ազդում են նրա հետագա զարգացման վրա:

Դաստիարակի աշխատանքի արդյունավետությունը կախված է ծնողների փոխա-
րաբերությունից, ընտանիքի կյանքի ձևից: Ընտանիքում են դրվում երեխայի բարո-
յական, գեղագիտական դաստիարակման հիմքերը: Երեխայի համար ընտանիքը
պատրաստի օրինակ է սեփական կյանքը կառուցելու համար:

Յուրաքանչյուր երեխա իր ընտանիքի հայելին է և ծնողներն են պատասխանատու
նրա հետագա կյանքի համար: Երեխան ամենից առաջ իր ընտանիքում է տեսնում
բարության, ուշադրության, քնքշանքի, թույլերի նկատմամբ խղճահարության ու օգնե-
լու հիմքերը: Երեխան յուրացնում է ընտանեկան ավանդույթներն ու սովորույթները,
նախապատրաստվում է հետագա աշխատանքային գործունեությանը: Ընտանիքում
են դաստիարակվում երեխայի ինքնասպասարկումը, ինքնակազմակերպումը, պա-
տասխանատվությունը, հոգատարությունը: Ընտանեկան դաստիարակությունը կա-
րող է նպաստել երեխայի տարբեր կարողությունների և հմտությունների զարգաց-
մանը:

Ընտանիքի անդամները պետք է.

1. Ժամանակ հատկացնեն իրենց երեխային իսկապես ուշադիր հետևելու համար: Նը
կատեն Էմոցիոնալ հուզական դաշտը, խնամքի պակասը, նկատեն հիվանդությունը:

2. Ավելի շատ ժամանակ անց կացնեն լսելով երեխային: հարցնեն նրան ամեն ինչի
մասին՝ սկսած այն բանից, թե ինչպես են գործերը մանկապարտեզում:

3. Ծիծաղեն միասին, կատակել, զվարճանալ իր ձևով:

4. Աշխատել աշխարհին նայել երեխայի աչքերով: Հիանալ առաջին ձյունով, կամ
թավալվել աշնանային տերևների
մեջ:

5. Հրաժարվեն երեկոյան կարևոր ժամերից նվիրել արտաժամյա աշխատանքին:

6. Օրը ճիշտ սկսել, չմոռանալ հրաժեշտ տալ:

7. Համբուրել երեխային, գրկել նրան, սեղմել ձեռքը և ասել, որ սիրում եք նրան:

Երեխայի կյանքի և դաստիարակության համար բարենպաստ պայմաններ ապահո-

վելու, լիարժեք, ներդաշնակ անհատականության հիմքերը ձևավորելու համար անհրաժեշտ է ամրապնդել և զարգացնել մանկապարտեզի և զարգացնել մանկապարտեզի և ընտանիքի սերտ կապն ու փոխգործակցությունը:

Ծնողներն առաջին մանկավարժներն են : Նրանք պարտավոր են վաղ տարիքում դնել երեխայի անհատականության ֆիզիկական, բարոյական և մտավոր զարգացման հիմքերը: Դրան համապատասխան փոխվում է նաև նախադպրոցական ուսումնական հաստատության դիրքորոշումը ընտանիքի հետ աշխատելիս: Երեխայի դաստիարակությունն ու զարգացումը անհնար է առանց ծնողների մասնակցության: Որպեսզի ծնողները դառնան դաստիարակների, մանկապարտեզի օգնականը , անրաժեշտ է համոզել նրանց, որ նրանք հասկանան ,որ չկա ավելի հետաքրքիր և ազնիվ գործ, քան սովորել հասկանալ իրենց երեխային, և հասկանալով նրան, օգնել ամեն ինչում, լինել համբերատար և քնքուշ, և այդ ժամանակ ամեն ինչ կատարվի: Շատ ծնողներ կարիք ունեն մանկավարժական գիտելիքների ընդլայնմանը:Նրանց հուզում է իրենց երեխաների զարգացման մասին հարցերը: Մշտապես առաջանում են նոր պահանջներ, որոնք կյանքն է թելադրում, որն էլ պահանջում է գիտելիքներ և պրակտիկ փորձ ամեն մի երեխայի, ամեն մի ընտանիքի հետ աշխատելիս:

Ընտանիքից պետք է սկսվի երեխայի դաստիարակությունը: Նա պետք է ունենա որոշակի պարտականություններ. խաղալուց հետո պետք է հավաքի խաղալիքները, օգնի մայրիկին և հայրիկին: Իհարկե կան ընտանիքներ, որտեղ նկատվում են բացթողումներ. երեխայի փոխարեն աշխատանքները կատարում են ծնողները,ավագ քույր և եղբայրը,ճիշտ չի դրված աշխատանքային դաստիարակությունը: տվյալ դեպքում երեխան սովորում է ոչինչ չանել, քանի որ իր փոխարեն կանեն ուրիշները:

Երեխան չի սովորում ինքնուրույնություն և ակտիվություն:

Կան ընտանիքներ, որոնք արտաքուստ համերաշխ են, աշխատասեր, հոգատար, բաղք վատ են վերաբերվում երեխայի ցանկություններին,օրինակ չեն ցանկանում ընդունել երեխայի ընկերներին, և տվյալ երեխան ապրում է իր ընտանիքի <<նեղ աշխարհում>>:

Ակնհայտորեն անբարեկեցիկ ընտանիքում երեխայի նկատմամբ ոչ մի միասնական մոտեցում չունեն: Այստեղ երեխան դուրս է հսկողությունից: Լինում են նաև ընտանեկան բռնության դեպքեր:

Կան մայրեր, որոնք երեխայի մեջ տեսնում են իրենց կյանքի նպատակը և,ըստ իրենց,

մեծ եռանդով զբաղվում են նրա դաստիարակությամբ: Երեխաների մեջ ամրագրում են կամակորոթյուն, եսասիրություն, անտարբերություն: Դաստիարակը պետք է մեծ աշխատանք տանի նման մայրերի հետ, որ խուսափի մայրական կույր սիրուց առաջացող վտանգներից:

Լինում է նաև հակառակը, երբ մայրը ոչ մի ուժ ու եռանդ չի դնում երեխայի դաստիարակման մեջ, երեխան մնում է հսկողությունից դուրս և դառնում է ոյուրագրգիռ, կյարդային, վիրավորված, վախկոտ: Այս դեպքում դաստիարակը պետք է խիստ ձևով ազդի ծնողի վրա, նույնիսկ տանի դաստիարակչական աշխատանքներ: Պետք է այնպես անել, որ մոր մոտ չառաջանա տհաճություն իր երեխայից և նրան հոգս չհամարի: Պետք է ցույց տալ, որ երեխան ծնողի ուրախությունն էու կյանքի իմաստը:

Երեխաընդ համար հավասարապես թանկ ու սիրելի են հայրն ու մայրը, իսկ նրամցից մեկի բացակայությունը խաթարում է նրա կյանքի բնականոն հունը: Փոքրիկը դառնում է ինքամիտի, լռակյաց, ինչպես նաև կարող է ցուցաբերել ագրեսիվ վարք, անհանդուրժողականություն: Այս դեպքում դաստիարակի աշխատանքը ամենադժվարն է, բայց ամենաանհրաժեշտը: Երեխայի հանդեպ տարվում է անհատական աշխատանք, ցուցաբերվում է էլ ավել հոգատարություն: Չուզահեռ տարվում է աշխատանք ծնողների հետ:

Ընտանեկան դաստիարակության մանկավարժությունը դաստիարակության ամենադժվար բաժինն է: Մանկավարժական մտքի պատմության բոլոր փուլերում ընտանեկան դաստիարակության հարցերն արծարծվել են դասական մանկավարժների կողմից: Լուրջ թերություններից մեկն այն է, որ հաճախ ծնողները չեն ճանաչում իրենց երեխային, հաշվի չեն առնում նրա պահաջները, ձգտումները: Ծնողների հետ անհատական աշխատանքը պետք է զուգահեռվի կոլեկտիվ աշխատանքի հետ:

Մանակապարտեզը պետք է ստեղծի միջավայր երեխայի ճիշտ զարգացման գործում և ստանձնի խաղընկերոջ դերը: Երեխայի զարգացման կարևորագույն նախապայմանը զարգացման բոլոր ոլորտներում ֆիզիկական, սոցիալական, իմացական փոխկապակցվածությունն է: Երեխան պետք է հաճախի մանկապարտեզ, քանի որ այն մեծ դեր ունի երեխայի սոցիալիզացման գործում: Հարմարվելով մանկապարտեզում երեխան շփվելու նոր հատկություն է ձեռք բերում: Նրա Էմոցիոնալ դաշտում տեղի է ունենում փոփոխություն: Նրա հին խաղալիքները փոխարինվում են նորերով:

Երեխայի համար մանկապարտեզում սահմանվում է հատուկ օրակարգ: Փոքրիկը զբոսնում է, խաղում, սնվում օրվա հստակ ժամերին, ստանում է իր առաջին առաջադրանքները , որոնք փորձում է ճշտությամբ կատարել: Նման պարզ խնդիրները երեխաների մոտ զարգացնում են պատասխանատվություն և ինքնուրույնություն:<https://www.youtube.com/watch?v=NQwjy-QJoaU>

Մանկապարտեզ հաճախելիս զարգանում են երեխայի

- .սոցիալական հմտությունները
- .թիմում աշխատելու հմտությունները
- .խոսքային հմտությունները
- .հուզական աշխարհը

Երեխան սովորում է

- .հարգել դիմացիկին
- .ձեռք բերել նոր ընկերներ
- .ծանոթանալ նոր մոտեցումների ու գաղափարների հետ
- .լայնացնել աշխարհայացքը

Մանկապարտեզը հսկում է մանկավարժական խորհրդի կողմից երեխայի հստակ սահմանված օրվա ռեժիմը: Երեխայի հետ աշխատում է մասնագիտական որակավորում ստացած մանկավարժներ: Մանկապարտեզ հաճախած երեխան ավելի արագ և հեշտ է հարմարվում դպրոցին:

Մանկապարտեզ հաճախելու ցանկալի տարիքը երեք տարեկանն է, չնայած կան երեխաներ, որոնք հաճախում են մանկապարտեզ երկու տարեկանից:

Դաստիարակի և ծնողների միջև փոխգործակցության կազմակերպումը նաժապարտցական ուսումնական հաստատության ամենադժվար ոլորտներից է : Ծնողների և դաստիարակի փոխազդեցությունը գալիս է տարբեր արժեհամակարգերից: Եթե դաստիարակի համար կարևոր է, թե խմբի գործունեությունը ինչպես է կազմակերպվում (ռեժիմ, ծրագրի իրականացման ապահովում), ապա ծնողի համար ամենակարևորն այն է, թե ինչպես է իրենց երեխան <<տեղավորվում>> այդ ռեժիմի և ծրագրի մեջ:

Մանկավարժական գործունեությունը մանկավարժից պահանջում է որոշակի

ընդունակությունների առկայություն՝ կառուցողական, կազմակերպչական, որոնք շատ կարևոր են մանկավարժական աշխատանքը ճիշտ կազմակերպելու համար: Հաղորդակցման ընդունակությունները հիմնականում ուղղված են երեխաների հետ վստահելի փոխհարաբերությունների և համագործակցության հաստատմանը, իսկ կազմակերպչականը նպաստում են մանկավարժի մասնագիտական գործունեության տարբեր ձևերի կազմակերպմանը, ընկերական հարաբերությունների և կոլեկտիվի ձևավորմանը:

Մանկապարտեզի կյանքում ծնողներին ներգրավելու համար դաստիարակը պետք է նախաձեռնող լինի և ուղիներ փնտրի երեխայի միջոցով յուրաքանչյուր ընտանիքի հետ հաղորդակցվելու համար: Տնօրինությունն ու դաստիարակը պետք է մշակեն հստակ նաղագծեր ընտանիքի հետ համագործակցելու և արդյունավետ աշխատելու համար:

1.2 Ընտանիքի ներգրավումը մանկապարտեզի կյանքին

Ընտանիքի ներգրավումը մանկապարտեզի կյանքին և նրանց ճիշտ համագործակցությունով է պայմանավորված երեխայի անթերի զարգացումը: Այդ համագործակցությունից շահում է, թե՛ երեխան, , թե՛ ընտանիքը, , թե՛ մանկապարտեզը:

Ծնողները համարվում են երեխայի համար առաջին ուսուցիչը և օրինակ ծառայողը: Այն մարդիկ , ովքեր անմիջապես շրջապատում են երեխային, պետք է հետևեն իրենց խոսքին և կատարած քայլերին:

Մանկապարտեզի աշխատանքային գործընթացի մեջ ծնողներին ներգրավելու համար պետք է առաջին հերթին ծնողնորին ծանոթացնել մանկապարտեզում իրականացվող մանկավարժական գործընթացի առանձնահատկություններին, նախադպրոցական և դաստիարակության և զարգացման ժամանակակից մոտեցումներին, աշխատանք տանել ծնողների մանկավարժական գիտելիքների բարելավման ուղղությամբ: Դաստիարակը պետք է կարողանա ճիշտ հաղորդակցվել երեխայի հետ, գնահատել նրա ձեռքբերումները ու շտկել

թերությունները:

Փոքրիկի հետ աշխատող դաստիարակը պետք է տարբեր ռազմավարություններ կիրառի, լինի ճկուն, ստեղծագործ, բարեհամբյուր, բանիմաց և հոգատար: Ծնողի տեղեկացված լինելը երեխայի նիստուկացին ավելի է հեշտացնում համագործակցությունը: Երբ ընտանիքի անդամը դրական մասնակցություն է ունենում մանկապարտեզի կյանքին, երեխայի ինքնահարգանքը մեծանում է: Դա երեխային վստահություն է ներշնչում, որ իր ընտանիքը հավանություն է տալիս մանկապարտեզին, որտեղ ինքն օրվա մի մասը անցկացնում է առանց ծնողի:

Երբեմն լինում են դեպքեր, երբ դաստիարակ-ծնող փոխհարաբերություններում աններդաշնակություն է սկստվում, որը ծնողին հետ է պահում երեխայի ուսուցման և դաստիարակության գործին ակտիվ մասնակցությունից:

Ծնողին պարապմունքներին և կազմակերպչական աշխատանքներին ներգրավելու համար պետք է ստեղծագործ մոտեցում

ցուցաբերել:

Ընտանիքին, մանկապարտեզի գործունեությանը մասնակից դարձնելու համար, կարելի է կիրառել բազում մեթոդներ, որոնք համարվում են մանկապարտեզ-ընտանիք համագործակցության կարևորագույն ուղղությունները և կօգնեն երեխային ինքնուրույն հասնել հաջողության:

Դրանք են.

Շաբաթական կամ ամսական լրատուները, որոնք տեղեկություններ են տալիս այն գործողությունների մասին, որոնց մեջ ներգրավված են եղել երեխաները

Ծնողական ժողովները, համաժողովները, սեմինարները, որոնց նպատակն է դաստիարակության փորձի փոխանակումը, կրթության կամ երեխայի զարգացման փուլերին, մտահոգություններին առնչվող հարցերի քննարկումներ:

Առավոտյան հանդիպումները, որոնց ընթացքում պերք է ծնողներին նախապես ներկայացնել թեմաներ, որոնք սովորաբար գետնի վրա են շաբաթական լրատուներում:

Օրվա երկրորդ կեսի հանդիպումները, այդ ժամանակ դաստիարակները ներկայացնում են այն գործողությունները, որոնք հաջողությամբ են իրականացվել երեխաների հետ և կարող են կատարվել նաև տանը:

Կլոր սեղան, զրույցները՝ անհատական և խմբային, խորհրդատվություններ, որոնք շատ կարևոր են, որ լինեն ոչ թե հերթական իրադարձություն, այլ լավ ընկերների, գործընկերների հանդիպում: պարզել, թե ինչ և ինչպես են նրանք ցանկանում սովորեցնել իրենց երեխաներին: Հանդիպմանը միշտ չէ, որ պետք է լսել պատրաստի պատասխաններ, առաջարկություններ, խորհուրդներ: Հանդիպումներից առաջ կարելի է օգտագործել հարցաթերթիկներ, թեստեր: Ոչ բոլորը կարող են իրենց հոգսերի, խնդիրների մասին պատմել բոլորին: Երբեմն նրանց համար ավելի հեշտ է գրել:

Սպորտլանդիաները ևս առանց ծնողների մասնակցության չեն կարող անցնել: Ծնողները օգնում են համազգեստով և տրանսպորտով, և իհարկե բոլորը միասին անհանգստանում և ուրախանում են հաղթանակով:

Յուրաքանչյուր միջոցառման նպատակն է օգնել ծնողներին: Նախկինում եղել են տնային այցեր, բայց այժմ դա այդքան էլ կիրառելի մեթոդ չէ, որովհետև դրանք չեն կարողացել լուծել խոշոր հիմնախնդիրներ:

Ծնողական հավաքները, հանդիպումներ, սեմինարներ պետք է անցկացնել ծնողների հարմար ժամերին, օրերին: Պետք է պահպանել սերտ կապ, զրուցել ընտանիքի անդամների հետ առնվազն շաբաթը մեկ անգամ: Դաստիարակը պետք է հենվի ե-

րեխայի և ընտանիքի ուժեղ կողմերի վրա և արձագանքի դրականորեն, լինի համբերատար, պահպանի գաղտնիությունը: Դաստիարակը պետք է ունենա լավ տրամադրություն, մոռանա բողոքների մասին, թույլ չտա քննադատություններ ու դիտողություններ, զգուշությամբ խորհուրդներ տա:

Մանկապարտեզի փոխգործակցությունը ընտանիքի հետ միշտ եղել է արդիական և բարդ: Ծնողների մասնակցությունն իրենց երեխայի կյանքում օգնում է նրանց տեսնել շատ բան:

Աշխարհը անընդհատ բարդանում է, ժամանակը չի բավականացնում մարդկային կենդանի շփման համար: Ուստի դաստիարակները պետք է ծնողների հետ մշտապես կազմակերպեն նմանատիպ միջոցառումներ, որոնք լինեն ավելի հետաքրքիր և կարևոր, քան ծնողների առօրյան:

1.3 Ծնողական ժողովներ, առաջարկությունների արկղիկ

Ծնողական ժողովները մանկապարտեզի և ընտանիքի միջև կարևոր դեր են խաղում և հիմք են ծառայում ի ցույց դնելու այնպիսի խնդիրներ, որոնք հնարավոր չէ արծարծել սովորական աշխատանքաընկեր ժամերին: Ժողովներ վարելիս՝ դաստիարակը պետք է ձգտի օգնել ծնողներին: Շփման ժամանակ պետք է օգտագործվի ոչ նեղ մասնագիտական բառապաշար, որ շփումը մտերմիկ լինի: Անհրաժեշտ է ընդգծել երեխայի դրական հատկանիշները, ծնողներին առաջարկել հատուկ մեթոդներ, որոնցով նրանք կարող են օգնել իրենց երեխային: Ծնողական ժողովներից հետո մանկավարժը պետք է գրի առնի ժողովի մանրամասն արձանագրությունը՝ ներառելով առաջարկությունները ու քննարկված հարցերը:

Ծնողական ժողովները լինում են ընդհանուր և խմբային:

Ընդհանուր ժողովները կազմակերպվում են տարին երկու անգամ և իրականացվում են հիմնականում մանկավարչական խորհրդի և տնօրենի գլխավորությամբ:

Քննարկվում են խնդիրներ կապված նոր ուսումնական տարվա և աշխատանքների ամփոփման հետ կապված: Այս դեպքում դաստիարակը պետք է զրուցի ոչ միայն երեխաների, այլև առօրյա հոգսերի, մանկապարտեզի մշակութային կյանքի և այլ իրադարձությունների շուրջ: Պետք է օգտագործել հաղորդակցման նորաձև և մտերմիկ ոճեր: Ընդհանուր ժողովների կարելի է հրավիրել բժշկի, հոգեբանի, արվեստագետի և այլ մասնագետների:

Խմբային ժողովները անց կացվում են 2-3 ամիսը մեկ: Դաստիարակը զեկուցում է խմբի ընդհանուր կատարվող և կատարվելիք աշխատանքների մասին: Իրենց խոսքով կարող են հանդես գալ ծնողներ և այլ մասնագետներ:

Նախընտրելի է մանկապարտեզում ունենալ առաջարկությունների արկղիկ, որը հիմնականում ամրացվում է մանկապարտեզի միջանցքների պատերին, հիմք է հանդիսանում, որ ծնողները արտահայտեն իրենց մտահոգությունները այս կամ այն

հարցի շուրջ:

Կան նաև ոչ պաշտոնական գրառումներ, որը մանկավարժը երեխայի միջոցով ուղարկում է տուն: Դրանք պարունակում են ընտանիքի անդամի համար տեղեկություններ երեխայի մասին: կարող են պարունակել նաև շնորհակալական խոսքեր մանկապարտեզի աշխատանքին այս կամ այլ կերպ մասնակցելու համար:

Պատի տեղեկատվական թերթերը օգնում են ընտանիքին միշտ թարմ տեղեկություն հաղորդելու համար: Դրանց միջոցով ազդարարվում են ժողովները, ամենօրյա դասացուցակը, ամենօրյա ճաշացանկը, ուսումնական հաստատության անցուդարձը: Այս բոլոր միջոցառումները կատարելագործում են մանկապարտեզները: Դրանք պետք է շարունակական լինեն, որպեսզի արդյունավետ ազդեցություն գործեգործեն երեխայի զարգացման վրա:

Ժողովների, հավաքների ընթացքում դաստիարակը պետք է կարողանա հասնի այն բանին, որ յուրաքանչյուր ծնող պետք է լավ գիտակցի, թե ինչ է դաստիարակում իր երեխայի մեջ: Պետք է գիտակցի, որ աշխատանքում աճում է ապագա քաղաքացի: Ծնողն իր աշխատանքով պետք է օրինակով ծառայի երեխային: Երեխան ծնողին նայելիս պետք է տեսնի նրա աշխատասիրությունը:

Մենք դաստիարակում ենք երեխային յուրաքանչյուր պահի, նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նայում ենք նրան: Երեխայի դաստիարակումը ավելի դյուրին է, քան վերադաստիարակումը: Դաստիարակությունը պահանջում է ավելի շատ ներուժ և համբերություն: Այս ամենը շատ ժամանակ հյուժում է ծնողին և փչացնում ծնող-երեխա հարաբերությունը: Ծնողները պետք է ավելի շատ ջանք ու եռանդ գործադրեն դժվար դաստիարակվող երեխաներին կարգի բերելու համար:

1.4 Դրույթներ ծնողների հետ աշխատելու վերաբերյալ

Ծնողությունը մեր կյանքի ամենակարևոր ոլորտն է: Մեր երեխաները մեր երկրի և աշխարհի ապագա քաղաքացիներն են: Մեր երեխաները ապագա հայրեր և մայրեր են : Նրանք նույնիսկ կլինեն իրենց երեխաների դաստիարակները: Ճիշտ դաստիարակումը մեր երջանիկ ծերությունն է, աղքատ դաստիարակումը մեր ապագա վիշտը: Սրանք մեր արցունքներն են , սա մեր մեղքն է այլ մարդկանց, ամբողջ աշխարհի առջև:

Անտոն Սեմյոնովիչ Մակարենկո

Ընտանիքը հասարակության բյուրեղն է: Ուստի հասարակության ներսում կատարվող ցանկացած փոփոխություն արձագանքում է նաև ընտանիքը: Մեր երկրում այսօր սոցիալ-տնտեսական և կրթամշակութային ոլորտները զարգացման նոր փուլ են թևակոխում: Յուրաքանչյուր ոլորտ իր փոփոխությամբ յուրովի է ազդում ընտանիքի վրա:

Ընտանիքում անընդհատ լսելով մանկապարտեզի դրական կոմերի ,նրա կարևորության և անհրաժեշտության մասին,, երեխայի մեջ ձևավորվում է ամրակայվում է այն կարծիքը,որ մանկապարտեզը շատ լան է,իրենք այնտեղ խաղալու են,երգելու և պարելու են, ,լսելու են հետաքրքիր նորություններ,ունենալու են նոր ընկերներ և մայրիկների չափ իրենց սիրող դաստիարակներ: Այսինքն ծնողը կարող է և պարտավոր է մանկկկապարտեզ հաճախող երեխայի մեջ սերմանել դաստիարակված և կիրթ լինելու սոցիալական նշանակության գիտակցությունը:

Ինչպես արդեն նշել ենք, նախադպրոցական տարիքում երեխաների լիարժեք զար-

զացման երաշխիքը դաստիարակող մեծահասակների սերտ համագործակցությունն է: Մանկապարտեզ հաճախող երեխաների ներդաշնակ կենսունակությունը առաջին հերթին ծնողների և մանկավարժների երկուստեք շահագրգիռ շփումն է, երկխոսությամբ հաստատվող փոխվստահելի հարաբերությունները: մանկապարտեզի և ընտանիքի համագործակցության բազմաթիվ ձևերը նպատակ ունեն ապահովելու հոգեբանական բարեհարմարության պայմաններ, որոնք կնպաստեն երեխայի ոչ միայն հետագա զարգացմանը, այլև նոր սոցիալական միջավայրին հարմարվելու կարողությունների ձեռք բերմանը: Վերջին տարիներին ավելի հաճախակի են դարձել ծնողների բողոքներն առն մասին, որ երեխան դժվարությամբ է հարմարվում կամ տարբեր պատճառներով հրաժարվում է մանկապարտեզ գնալուց: Ապահարմարման հիմնական պատճառը այդ ուղղությամբ տարվող մանկավարժական աշխատանքի բացակայությունն է: Ցավոք, ծնողների մեծ մասը գտնում է , որ մանկապարտեզը իրենց փրկությունն է, քանի որ այն պահից , երբ երեխան սկսում է հաճախել մանկապարտեզ, երեխայի դաստիարակության պատասխանատվությունն ընկնում է դաստիարակի ուսերին, իսկ իրենք պարտավոր են ընդամենը վերահսկել և գնահատել մանկավարժի աշխատանքը: Սովորաբար նման ծնողները դադարում են հետաքրքրվել երեխայի կյանքով, դժվարությունների դեպքում մեղադրում են դաստիարակներին: Նման դեպքերում ,հաշվի առնելով նաև ժամանակակից աշխատող ծնողների լարվածությունն ու ժամանակի սղությունը, նույնիսկ դաստիարակի հմուտ գործունեության պարագայում, մեծանում է երեխայի հոգեկանի զարգացման բնականոն ընթացքի խաթարման հավանականությունը: Նախադպրոցական տարիքում անփոխարինելի են ծնողների անմնացորդ նվիրումն ու գրագետ մասնակցությունը երեխայի զարգացման գործընթացին, ուստի մանկապարտեզի մանկավարժական կոլեկտիվի գերդնդիրը ծնողների ակտիվ ներգրավումն է դաստիարակության համակարգ և այդ ընթացքում նրանց մանկավարժական կրթության բարելավումը:

Դաստիարակը ծնողի հետ աշխատանքում պետք է սկսի մանկապարտեզում իրականացվող մանկավարժական գործընթացի առանձնահատկություններին, նախադպրոցական դաստիարակության և ավանդական և ժամանակակից մոտեցումների հեր ծանոթացնելուց: Դաստիարակը պետք է պարզաբանի երեխայի դաստիարակության և զարգացման հեռահար առաջիկա խնդիրները տարիքային պարբերացմամբ: Դաստիարակը պետք է սովորեցնի ծնողներին խաղալ և հաղորդակցվել երե-

խայի հետ, գնահատել նրա ձեռքբերումները ու շտկել թերությունները:

Ծնողներին պետք է խորհուրդ տալ երեխայի վարքը և մտահորիզոնը զարգացնելու համար

Նախադպրոցական տարիքում հիմնականում երեխայի առօրյայի մեծ մասը զբաղեցնում է խաղը: Լավ կազմակերպված , համերաշխ ընտանիքը յամանակի ընթացքում երեխային վստահում է ավելի բարդ աշխատանքներ: Հարկավոր չէ երեխային ավելի շուտ շեղել խաղից և տեղափոխել իրական աշխարհ: Այս ամենը բռնություն է երեխայի հանդեպ: Երեխայի խաղը ղեկավարելիս ծնողը պետք է լավ մտածի, թե ինչ է դա և ինչով է տարբերվում աշխատանքից: Խաղի և աշխատանքի միջև շատ տարբերություն չկա, քանի որ լավ խաղը նման է լավ գործի, վատ խաղը՝ վատ գործի: Խաղը պասիվ է, երբ երեխան կրկնօրինակում է ուրիշի գործերը, իսկ ակտիվ՝ փորձում է ավելի զարգացնել: Խաղը երեխային սովորեցնում է այն ֆիզիկական և մտավոր ջանքերը, որոնք անհրաժեշտ են աշխատանքի համար: Կան ծնողներ, որոնք խաղի ժամանակ անուշադրության են մատնում երեխային և երխային ինքնուրույն է կազմում աշխատանքը: Կան նաև ծնողներ, որոնք խաղի ժամանակ մեծ ուշադրություն են դարձնում երեխայի խաղին: Եթե չափը անցնում են, ապա միջամտում և խանգարում են երեխային: Պետք է նրան ազատություն տալ , որ նա իրական կյանքում էլ որևէ մեկից կախում չունենա: Միայնակ խաղի ժամանակ զարգանում են երխայի երևակայությունը, կառուցողական հմտությունները, նյութական կազմակերպման հմտությունները: Հետզհետե խաղի մասշտաբը պետք է ընդլայնել և երեխայի ընկերական շրջապատը նույնպես: Ժամանակի ընթացքում երեխան խաղում է ոչ միայն ծնողի հսկողության տակ ,այլև նոր ընկերների հետ՝ նոր շրջապատում: Այստեղ նա հանդես է գալիս որպես թիմի անդամ, որը ոչ միայն խաղային է , այլև՝ կրթական:

Հաճախակի զբոսնել իրենց երեխաների հետ և զրուցել ամեն ինչի մասին:

Փորձել տարբերել կերպարներ և ձևեր երկնքում սահող ամպերում;

Խնդրել երեխային ուշադիր լսել շրջապատի ձայները, հետո տարբերել դրանք:

Երեխայի համար կարևոր են գունազարդումները և նկարչությունը: Երեխային պետք է օգնել, երբ դժվարանում է ինչ-որ բան նկարել:

Աշխատանքը գնահատելիս <<Լավ >> է <<Գեղեցիկ է >> ասել, ինչպես նաև հստակ պետք է նկարագրել այն ամենը ինչ տեսնում եք:

Պետք է երեխային թույլ տալ պատմել իր նկարածի մասին:

Չարկավոր է երեխայի համար հաճախակի կարդալ հեքիաթներ: Ընթերցանությունը պետք է լինի դանդաղ և արտահայտիչ: Երեխաները սիրում են ձեռք տալ գրքին թերթել, նայել նկարները : Պետք չէ նրանց արգելել բարեկամանալ գրքի հետ:

Միշտ էլ չափազանց շատ ու բազմաբնույթ են եղել մանկապարտեզի հոգսերը, որոնք իրենց մեջ ներառել են նյութական բազայի ստեղծումից մինչև երեխաների իրավունքների պաշտպանության և անհատականության զարգացման հարցեր:

Երեխաների իրավունքների պաշտպաններն են ծնողները ու դաստիարակը: Սակայն այդ հարցերով պետք է զբաղվեն ոչ միայն նրանք, այլև այլ ոլորտներ՝ օրենսդիր մարմնի ներկայացուցիչներ; զանգվածաընկ լրատվական միջոցներ, հասարակական կազմակերպություններ: Այս ամենը կտանի հասարակությանը լայն հիմնախնդիրների բացահայտման հնարավոր լուծումների որոնման և ճիշտ որոշումների կայացման:[://www.youtube.com/watch?v=4HfDXHS3KIk](http://www.youtube.com/watch?v=4HfDXHS3KIk)

Կարևորագույն հարցերից է երեխային մանկապարտեզին ադապտացնելը:

Դաստիարակը ծնողին պետք է տա խորհուրդներ և երկուստեք պիտի համագործակցեն երեխային հեշտ և ճիշտ ադապտացնելու համար:

Պետք է երեխային որոշ ժամանակով միայնակ թողնել: Բոլոր երեխաներն էլ ունեն միայնակ մնալու հմտություններ, և ծնողի պարտականությունն է նպաստել, որ այն զարգանա: Պետք է անհանգստանալ: Երբ երեխան հրաժարվում է միայնակ մնալու անհրաժեշտ է քայլեր ձեռնարկել այս ուղղությամբ:

Երեխային պետք է անպայման հրաժեշտ տալ և զգուշացնել , որ գնում եք: Բազում դեպքերում երեխային շեղում են դաստիարակը կամ դայակը, իսկ ծնողը թաքուն հեռանում է : արս դեպքում երեխան ընկնում է հիստերիայի մեջ, լալիս է: Այս վարվելակերպը երեխային սթրեսի մեջ է զգում: Այս դեպքում դաստիարակը պետք է փորձի խաղի միջոցով շեղել նրա ուշադրությունը: Երեխան աստիճանաբար ադապտացվում է և որոշ ժամանակ հետո նրան շեղելու կարիք չի լինի: Երեխային մանկապարտեզին ադապտացնելու համար անհրաժեշտ է միջինից մեկից երկու շաբաթ: Երբ երեխան առաջին իսկ օրվանից հանգիստ հաճախում է պարտեզ, ապա ծնողը որևէ հոգս չունի: Չակառակ դեպքում ծնողը պիտի համագործակցի դաստիարակի հետ: Ամեն օր պարտեզում պետք է մնալու ժամանակը ավելացնել: Ծնողը պետք է լինի հետևողական, վստահի մանկավարժին և ամեն ինչ կընկնի

հունի մեջ: Այս քայլերով երեխային նախապատրաստում ենք ոչ միայն մանկապարտեզին, այլև դպրոցին և կյանքի այլ փուլերին:

Երեխայի դաստիարակության համար կարևոր նախադրյալներից է մանկապարտեզի բաց և թափանցիկ միջավայրը: Այս միջավայրում գտնվող ծնողը սկսում է ավելի լավ հասկանալ ծրագիրը, նկատել դժվարությունները, դիտել երեխայի վարքը:

Եզրակացություն

Մանկապարտեզի փոխգործակցությունը ընտանիքի հետ միշտ եղել է արդիական և բարդ: Անշուշտ, ծնողների հետ կազմակերպվող մանկավարժական աշխատանքի բարդ և բազմապլան հարցերի լուծումն ինքնին տեղի չի ունենա: Դրա համար անհրաժեշտ է համակարգված և նպատակային աշխատանք:

Ընտանիքի հետ փոխգործակցության գլխավոր ուղղությունը դա ծնողների մանկավարժահոգեբանական կրթությունն է՝ մանկավարժական կրթությունը բարձրացնելու համար:

Նախադպրոցական կրթության հայեցակարգը հիմնված է այն փաստի վրա, որ երեխան պետք է ուրախությամբ և հաճույքով հաճախի մանկապարտեզ ու գոհ և ուրախ վերադառնա տուն:

Այսպիսով ընտանիք և մանկապարտեզի համատեղ խնդիրը երեխայի հայեցի դաստիարակությունն է, նրա հոգևոր աշխարհի հարստացումը, աշխարհաճանաչումը, անձի ձևավորումը:

Մանկապարտեզը նպաստում է ամրացնելու ընտանիքը, էլ ավելի բարձրացնելու ծնողների պարտքի զգացումը՝երեխաներին տալու բարոյականության առաջին դասերը:

Այսպիսով ընտանիքը և մանկապարտեզը, ունենալով իրենց առանձնահատուկ դերերը, չեն կարող փոխարինել միմյանց: Հաջորդականության կարևոր պայման է նրանց միջև գործարար կապերի հաստատումը, որոնց ընթացքում ճշգրտվում են ծնողի և դաստիարակի դիրքորոշումը:

- 1.Ընտանիքը պետք է դառնա մանկապարտեզի գործընկերը
- 2.Ընտանիքը ,որպես փորձագետ պետք է օգնի մանկապարտեզին զարգացնել և կատարելագործել ծրագիրը:
- 3.Մանկապարտեզը ծնողին պետք է դիտարկի որպես գործընկեր, պատվիրատու, լի ծնողի անհանգստությունը, կարևորի նրա դիտարկումները:

4. Ընտանիքը պետք է ընդունի մանկապարտեզի մանկավարժական մոտեցումները և սկզբունքները:

5. Ծնողի կարողությունը դիտարկվի որպես ռեսուրս և օգտագործվի ի նպաստ մանկապարտեզի:

6. Ծնողներին պետք է ներգրավել մանկապարտեզի ամենօրյա առօրյային:

Երբ ծնողը մասնակից է լինում մանկապարտեզում կազմակերպված միջոցառումներին, ծեսերին, խաղերին, ապա դա ավելի է մտերմացնում մանկապարտեզի և ընտանիքի կապը: Այնտեղ ,որտեղ ընտանիք- մանկապարտեզ կապը կարևորվում է , երեխաները ավելի ազատ են , ինքնավստահ, հանգիստ և երջանիկ: Բոլոր տեսակի գործընկերության հարաբերությունները ընթանում են կողմերի փոխադարձ գոհունակության և հարգանքի վրա: Դա արտացոլվում է երեխայի դեմքի և արարքների մեջ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

- 1.Ս. Մարության, Ա. Դալլաքյան <<Նախադպրոցական մանկավարժություն>>. Բուհական դասագիրք, Երևան 2008
- 2.Նախադպրոցական կրթության մասին ՀՀ օրենսգիրք
- 3.Համացանց
- 4.Доронова Т.Н. Взаимодействие дошкольного учреждения с родителями. 2002г
- 5.Ամիրջանյան Յու. Ա., Սահակյան Ա. Ս «Մանկավարժություն», Երևան 2005թ.
- 6.Իզնել Ս., Ջոնս Ժ. «Դպրոցի և ընտանիքի համգործակցությունը
- 7.Ղուկումյան Գ. Ե. «Մանկավարժություն», գիրք 2, Երևան 2005թ.
- 8.Մակարենկո Ա. Ս. «Դաստիարակություն ծնողության վերաբերյալ», 1940թ.
- 9.Մարության Ա. Ս., Դալլաքյան Ա. Ս. «Նախադպրոցական մանկավարժություն բուհական դասագիրք, Երևան 2008թ.
- 10.Միտոյան Հասմիկ, Սմբատյան Լալա «Ուսումնական ձեռնարկ մանկապարտեզի համար, Երևան 2010թ.
- 11.Պետրոսյան Հ. Հ. «Ուսուցման ժամանակակից տեխնոլոգիաները, 1-ին և 2-րդ մաս, Երևան 2007թ.
- 12.Սմբատյան Լ. «Խաղերի և խաղ-զվարճալիքների կազմակերպումը մանկապարտեզում, Երևան 2014թ.
- 13.Սուխոմլինսկի Վ. Ա. «Պավլիշի միջնակարգ դպրոցը, Երևան 1984թ.
- 14.Սուխոմլինսկի Վ. Ա. «Սիրտս նվիրում եմ երեխաներին», Երևան 1977թ.
- 15.Վարդանյան Վ. – Հոգեբանության մագիստրոս
- 16.Նախաշավիղ հանդես
- 15.Նախադպրոցական կրթություն 2-2009թ (Տաթև Գիտակրթական համալիր)
16. Նախադպրոցական կրթական համալիր ծրագիր Երևան 1999թ.